

КРИЗЬ ВОГОНЬ І ВОДУ

Багато що забулося за десять років, що минули, від часу катастрофи на ЧАЕС. Іноді, при зустрічі в Києві ледь пізнаєш колишніх колег. Та є й незабутнє. Я їй досі не можу пояснити відчуття, що з'явився в мене в ніч на 26 квітня 1986 року. Я довго не спав: засидівся над якимись паперами. Тепер можна сказати, що став мимоволі свідком вибуху, який сприйняв за звичайнісінький викид пари. І все ж відразу після того, як почув його, у голові з'явилася незрозуміло звідки думка — ночуємо у своїй прип'ятській квартирі востаннє. Місто готувалося до першотравневого свята, попереду були вихідні, словом, ніяких підстав для песимізму і раптом така ось думка...

Вранці дружина поїхала на роботу на восьму годину. Працювала вона лаборантом хімічного аналізу цеху теплових і підземних комунікацій на міських очисних спорудах. Безпосереднього відношення до станції вони не мали, але розташовувалися за якихось чотири сотні метрів від четвертого блока. Уже коли їхала з міста до місця роботи, звернула увагу на оголену арматуру четвертого блока, розвалену бетонну кладку і заграву. Вона була малиново-рожевою вранці і, затухаючи, усе більше тьмяніла і курилася під вечір. А працювали на очисних за звичайним розпорядком до шістнадцятої години. Заміряли рівень вмісту кисню у водах, перевіряли роботу фільтрів. Станція їх у принципі не повинна була цікавити. Там працювали люди, які мали знати, коли, як і що треба робити. І все-таки ота заграда не давала спокою. Дружина зателефонувала сестрі (у нас вдома телефона не було), щоб та попередила мене про небезпеку. Я, чесно кажучи, списав усе це на розбурхану жіночу уяву з приводу якоїсь дрібниці. Але квартирки у квартирі все-таки позачиняв. І дітей на прогулянку не повів. Хто ж міг тоді знати, що сталося те, що потім сколихне увесь світ.

Повірити не повірив, але сумніви усе ж закралися. Почав телефонувати на станцію. Цілий день з міста туди не можна було добитися. Усі телефони показували постійну зайнятість. Коли ж усе-таки додзвонився, одержав вказівку виїхати на роботу у ніч з неділі на понеділок — із 27 на 28 квітня.

Більше пояснювати не треба було нічого. Значить, щось сталося, адже субота і неділя були звичайними вихідними днями. Для мене, начальника зміни хімічного цеху на третій черзі — тим більше. Добудовувався п'ятий блок, пуск якого очікувався через якихось півроку. Я був на ньому серед кураторів монтажних робіт. Ми на ньому з часом мали працювати. Та, як кажуть, не так сталося, як гадалося...

Перший удар прийняла на себе п'ята зміна нашого цеху на чолі з начальником зміни Михайлом Вербовим та Володимиром Олексієнком на першій черзі. Можна сказати, що персоналу нашого цеху певною мірою пощастило, оскільки в момент аварії чергували заступник начальника цеху з експлуатації Дмитро Прудаєв та начальник водно-хімічної лабораторії Володимир Заболотних, які миттєво зорієнтувалися і вивели з високих радіаційних полів персонал, у тому числі жінок — лаборантів хімічного аналізу. Через кілька годин зібралося все керівництво хімічного цеху, яке працювало в перші дні на станції безвізно, вирішуючи масу проблем, які постійно виникали. На час, коли

на роботу викликали мене, по місту ходили патрулі з числа військових та міліції. У перехожих перевіряли документи. Було введено комендантську годину.

Перед виходом на нічну зміну у неділю довелося проводити домашніх із Прип'яті. Була оголошена евакуація, подані автобуси. Дехто домовився провести домашніх аж до місця призначення, але ж на мене чекала робоча ніч. А роботу я завжди ставив, як і багато хто з колег, на перший план. Тим більше, що дружина виїздила не сама, із доньками — п'ятирічною Танею та трирічною Сашею. З нею вирушили у дорогу її сестра (також із двома дітьми), родини деяких колег і друзів, зокрема Миколи Сьоміна, з яким ми працювали на той час уже більше десяти років і з яким, до речі, продовжуємо працювати на станції і сьогодні. Діти, щоправда, як потім розповідала дружина, час від часу, коли їхали, питали, чому це немає тата. Але більше, ніж помахати їм рукою на прощання і побажати щасливої дороги, я собі дозволити тоді не міг. Так, вважаю, повинні були робити всі, хто потрібен був на той час для боротьби з лихом. Так більшість і вчинила.

Нашими добрими, побажаннями і порадами рідні та близькі скористалися. Евакуювали їх спершу, у райцентр Поліське на Київщині але там вони не затрималися. Справа в тому, що родом і я, і моя дружина з Владимира, що в Росії. Ось туди і поїхали дружина і діти. У Поліському навіть ночувати не залишилися. Вночі їх підвезли автобусом до Києва, де вони відразу взяли квитки на потрібний поїзд.

То тема окремої розмови, як зустріли евакуйованих із Прип'яті далеко від України. Єдине можна сказати: добре зустріли, тепло, по-людськи. Дехто, правда, наляканий невідомо ким поширеними чутками про смертельну небезпеку, яку несуть люди, що отримали високі дози опромінення, оточуючим, навіть у контакти з ними вступати побоювалися, але медики, що обслідували потерпілих, надавали їм допомогу, ставилися до всіх з розумінням і увагою. І власті Владимира ввійшли у становище. Для моєї дружини, її сестри та чотирьох дітей була виділена двокімнатна квартира. Якби залишилися там і надалі, житлові умови поліпшили б. На перший же випадок вистачало і тієї площі. Про це ми, звичайно, довідалися уже потім. Самі ж, провівши родини, з головою занурилися в роботу.

На станцію прибули, як і було сказано, на 22.00. Тут я побачив, що сталося. Яскраво сяяв сліпучою голубизною зруйнований реактор. Ніч виявилася гарячою і в прямому, і в переносному смислі слова. Дрімати було ніколи. Головне завдання, яке поставило перед нами керівництво, організувати відкачування води з мінусових позначок допоміжної системи реакторного відділення. Для цього довелося використовувати звичайні занурювальні насоси «Гноми». Усе штатне обладнання з мінус шостої до нульової відміток включно було затоплене. Оскільки реактор стояв на розхолодженні, вода, що використовувалася для цього, стікала на мінусові позначки. Створилася загроза через її проникнення до кабельних каналів zostавити без електроживлення четвертий блок і станцію взагалі. Про масштаби катастрофи, до якої це могло призвести, страшно й подумати.

Занурювальні насоси спочатку треба було доставляти до потрібного місця, що само по собі непросто. Спробуй вручну перетягати півторацентнерний агрегат на якусь сотню метрів навіть за нормальних умов. А тут це треба було робити, долаючи відстань, яка прострілювалася потоком радіації. Поля, були надзвичайно високі. Хоча відразу ж були розроблені найраціональніші, тобто найбезпечніші маршрути, за якими ми й пішли. Точніше — побігли, наскільки це можна було зробити із солідною вагою. Перетягли, встановили, заживили «Гнома» за

якихось півночі. Навіть трохи швидше. Лише після того, як він запрацював і почалося скидання води до сховища рідких відходів, ми змогли трохи передихнути. Це було дуже до речі, бо стомилися смертельно. Радіацію спершу фізично не відчуваєш, але потім вона дається взнаки.

Що характерно, за весь час роботи (не тільки першої ночі — друга й третя були аналогічними їй) якось і на думку не спадало, що ризик при її виконанні часом межує зі смертельним. Ми думали тільки про те, що треба зробити і як зробити це якомога швидше, якомога надійніше. У такому режимі пройшли три ночі поспіль. Під час другої і третьої ми вже здійснювали своєрідні контрольні функції по відношенню до встановленого нами ж «Гнома». Як він там справляється із поставленим завданням? Справлявся нормально. Значить, ми, що називається, не даром хліб їли.

Після третьої ночі нас прийняв піонерський табір «Казковий», куди було переміщено увесь персонал станції, який залишився для її обслуговування після аварії. Переміщено для тимчасового проживання. Так що люди з моєї зміни евакуювалися із Прип'яті якраз перед святом першотравневим. Його ми зустріли, як тоді говорили, ударною працею. Не в переносному, а в буквальному розумінні цих слів.

Після трьох перших ночей почали працювати в денному режимі. На станцію їздили за викликом для проведення тих чи інших робіт, що диктувалися обставинами. Нічні чергування перебрав на себе оперативний персонал першого блока. А потім станцію було переведено на вахтове обслуговування. Від «Казкового» до Чорнобиля їздили автобусами, а далі — броньованими розвідувальними машинами. Коли запровадили вахтовий метод, у мене з'явилася пауза, яку використав для відвідання родини у Володимирі.

Повернувся наприкінці травня. Починалися масштабні роботи на спорудженні «саркофага». Головними завданнями стали: розміщення військових будівельників, опікування будівництвом розподільчої стіни між третім та четвертим блоками та роз'єднання технологічних комунікацій між ними, організація дезактивації обладнання та приміщень хімічного цеху. На цей час стала відчуватися нестача керівництва у цеху, оскільки у перші дні провідні спеціалісти дуже швидко набрали критичні дози радіації. У червні я почав виконувати обов'язки заступника начальника з експлуатації другої черги хімічного цеху. А керував цехом спеціаліст, що обіймав до цього аналогічну посаду на Курській АЕС. Він, як і інші висококласні фахівці, входив в курс справи, як кажуть, із коліс. А ось численних будівельників, військових, мобілізованих треба було вводити в обстановку. Це і робили насамперед ті, хто знав ЧАЕС ще з доаварійного періоду.

Літо 1986 року для багатьох стало порою постійних новосіль. Не дуже веселих, якщо не сказати більше, адже домашній скарб був практично повністю втрачений у Прип'яті, але все-таки новосіль. Одержали і ми квартиру у Києві. В основному це для дружини і дітей, які там мешкали постійно. А мені, як і колегам, що працювали вахтовим методом, та квартира була домом тільки два тижні на місяць. Решту часу ми жили (точніше було б сказати — спали) на теплоходах. На них персонал переселили із «Казкового». Тут було безпечніше. По-перше, далі від станції, а по-друге, менше пилу, який ніс у собі згубні для всього живого рентгени.

«Росію», на якій довелося жити, згадую з теплотою. Команда теплохода підтримувала на ньому майже ідеальний порядок. Чудово бу-

ло організоване харчування. І каюта, що розміщувалася нижче ватерлінії, була дуже затишною, тихою. Словом, сприяла відключенню від турбот і тривоги гарячих днів, наповнених напруженою роботою.

Режим роботи був жорстким. Щоденні оперативки визначали завдання на добу. Сувора, можна сказати, залізна дисципліна стала нормою. Випадків, коли б не було виконане поставлене завдання, не пам'ятаю. А про виконання звітували також щоденно. Усі службові особи. Колектив станції очолив Ерік Поздишев. Діловитість, вимогливість виходили від нього і передавалися підлеглим. Своєрідною ланцюговою реакцією охоплювали весь колектив. Кожен відповідав за доручену ділянку. Ніхто нікого не підводив. Важко, звичайно, допустити, щоб у великому колективі, при великому напливі нових людей не було ніяких збоїв. Але я чогось серйозного у цьому роді не пригадую.

Коли запустили перший блок, що стало можливим після дезактивації, проведеної з основною мобілізованими (їх усі називали «партизанами»), впритул приступили до третього. А тут не тільки дезактивацію треба було провладити. Блок цей був під одним дахом із аварійним четвертим з усіма наслідками, що з цього випливають. Бетонну стіну між цими блоками робили військові будівельники із міністерства середнього машинобудування (це міністерство керувало підприємствами військово-промислового комплексу). Чесно кажучи, я не бачив до цього такого високого рівня професіоналів. Ми їм допомагали, як господарі допомагають майстрам у своїй хаті, де знають, що, де і як лежить. Вони ж, використовуючи наші підказки, а головне — свій досвід, у високих полях радіації змонтували бетонопровід і відлили від підлоги до самого даху шестиметрової товщини бетонну стіну. Вона і стала захистом від радіаційного випромінювання зруйнованого реактора четвертого блока для нас, тих, хто підготував до пуску третій блок.

А на третьому мало того, що все треба було перемити, перевірити. Частину обладнання довелося замінити. Це навіть з технічної точки зору непросто. А до того ж нове треба не просто поставити на місце старого. Перед пуском його теж перевіряли, усуваючи майже неминучі рибні і не тільки рибні неполадки.

Масштаб робіт з ліквідації наслідків катастрофи на ЧАЕС був вражаючим. Чітко було налагоджене постачання. Виконати в стиснуті строки замовлення для ЧАЕС вважали справою честі усі відомства, підприємства, незалежно від того, у якій з республік колишнього Союзу вони знаходилися.

Після пуску третього блока станція майже повністю увійшла у звичайний режим роботи. Завдання хіміків, колектив цеху яких я очолював чотири роки тому, полягає в доведенні до нормального рівня технологічної води, обслуговуванні емкостей для рідких відходів, підготовці до цементування цих відходів. Для успішного проведення останньої з названих робіт вивчаємо досвід, у тому числі і негативний, якого набули енергетики різних країн від початку експлуатації ядерних реакторів у мирних цілях. Нам найбільше підходить досвід Ленінградської атомної, де встановлені реактори типу РБМК, як і в нас. І всіми цими справами займаються не лише нові люди, що склали кістяк колективу після 1988 року, але й ті, які працювали ще до квітня 1986-го. Їх у нас близько двох десятків. На триста чоловік загальної чисельності наче й небагато, але вони пройшли вогонь і воду, на ділі довели відданість своїй станції, без якої на сьогодні важко уявити енергетику України. Хочеться принагідно згадати їх добрим словом. Це — заступник начальника цеху з експлуатації Володимир Сирой, началь-

ник дільниці з ремонту обладнання Микола Сьомін, начальник зміни Микола Анненков, оператори Петро Пінчук, Петро Бойко, лаборант Тетяна Зелінська. Вони, інші учасники ліквідації наслідків аварії пережили все, що випало на долю у тяжкі часи, і залишилися вірними своїй станції, своєму покликанню. Така вірність заслуговує на повагу.

Водночас не можна простити колишньому керівництву усіх рангів варварського ставлення до населення, яке не було інформоване про стан у Прип'яті після трагедії 26 квітня 1986 року. На газонах спокійно, рвали квіточки діти у той час, коли вулиці уже мили дезактиваційними розчинами. Та й під час евакуації навіть дітей не забезпечили респіраторами. А в автобусах через добу після цього потужність дози складала один рентген на годину. Про це не можна згадувати без болю.

ПІСЛЯМОВА УПОРЯДНИКА

Нині начальник хімічного цеху Віктор Іванович Філімонов — мешканець Славутича, міста, в якому (у цьому він згоден з думкою генерального директора ЧАЕС С. Парашина) живуть найщасливіші в Україні люди. І справа не тільки в тому, що місто нове, збудоване за останніми вимогами архітектурної науки. Їхнє щастя ґрунтується на усвідомленні важливості справи, яку їм доручено — забезпечувати енергетичну незалежність України у нелегкий час становлення держави, на яку звалилося безліч проблем, у тому числі і подолання наслідків катастрофи на ЧАЕС.

Дружина В. Філімонова Ганна Петрівна не працює: далися взнаки проведені в радіаційному полі години 26 квітня 1986 року. Вона виховує дочок, які радують батьків успіхами у навчанні як у загальноосвітній, так і в школі мистецтв, де опановують гру на фортепіано. Їхній батько, як і його колеги, роблять сьогодні все, аби те, що сталося десять років тому, ніколи не повторилося.

